

Mit tudok Eduról?

Edu bolgár fiú, rettenetesen bongyor hajjal. Becsületes neve Eduard, akár Szigligetinek, a romantika drámagyártójának. Ez az Eduard már Arany János balladája miatt is olyan különlegessé tette nevét, hogy kénytelenek voltunk eduardtalanítva edusítani őt, aki filmrendezőnek készült a velünk párhuzamos filmes osztályban a főiskolán. Filmrendező és színházrendező közös órákra jártak honvédelemből, marxizmusból és még valamiből (de arra már nem emlékszem). Csak arra, hogy vendéghallgatóként Lajta bácsi filmtörténetét hallgattam és az öreg mindenáron kollokváltatni akart; hiába mondtam, nem vagyok filmrendező. Gábor Pál, Szabó István, Kézdi Kovács Zsolt, Elek Judit, Gyöngyössi Imre, később a főiskolára visszavett domonyi Huszárik, Kardos Ferenc, Rózsa János és Singer Éva jártak oda (belőle Kármentő Andrásné néven az egyik legjobb vágó lett.) Meg Edu a barátjával, a csendes, nagyon okos Csala Karcsival. Hármasban nagy sétákat beszélünk végig. Edu végighallgatott miniket, talán még nem volt tökéletes a magyarban. (Csala — valahol a Sziget utca táján kerengve háztömb körüli peripatetikusan — egyszer csak megvallotta, hogy átiratkozik a bölcsészetre. Elképedtem. Három esetről, ha tudok, amikor az annyira óhajtott főiskolát valaki önként hagyta volna ott, fölismerve, vagy úgy vélve, hogy képességei más irányban jobban kamatoztathatóak. Máiig tisztelem Rockenbauer Eleonórárt, aki hátat fordított a színésznőségnek és Rab Nóráként érdekes rádióriportokat készített.)

Mindez később volt már. Amikor Edu ismét visszajött. Mert 56-ban megszakadt a tanítás. A külföldi diákokat hazautaztatták. A két koreai fiút — hogy hívhatták őket és tizenégy vagy nyolcvanhárom évesek voltak-e? — elszellették és soha hírvéket sem vettem.

Miként művészképzőben lenni szokott: barátian öldököltük egymást. Értendő: ki-ki a saját osztályát. Átgyilkolni egymás osztályába

csak immel-ámmal lehetett, semmi érdekünk nem fűződött volna a filmeseket színházi létünkre megszárogatni. De egymás között — ők is, mi is — alapos vérengzést végeztünk.

Edu mindenki szerette. Ez kissé gyanússá tette. Miért nem féltékenyek rá a többiek? Miért nem látnak benne versenytársat? Csak azért, mert a diploma után hazamegy és nem vesz el celluloidszalagot a másik elől?

Edu kedvesen jámbor volt. Sosem láttam haragudni. Mérgeskedni sem. Mosolygó volt mindig és szelíd.

Végre kimehettünk a főiskoláról, amit akkorra nagyon untunk már. Edu eltűnt egy számomra mesebeli Bulgáriában. Szétszéledtünk. Évszámra nem találkoztunk. Fél szemmel mégis figyelem évfolyamtársaimat, hogy lépnek előre, miként torpannak meg. Távoli módon és láthatatlanul, valami összeköt velük.

Eduval is, akit alkalmanként egy pécsi filmfesztiválon percekre, közönséni időre viszontláttam. Elek Jutka időnként hírt adott róla: Edu forgat, Edu a Hungarofilm vendége.

És most itt van a mozikban. Eduard Zaharjev harmadik játékfilmje. Az előző bizonyos sikert hozott neki magyar mozitájakon. Amolyan szatirikus elemzése volt a villák mai lakóinak. Valahogy elsikkadt a mozikínálatban számomra. S most beültem Eduard Zaharjev: *Férfiás idők*-jéhez, megtudni: kicsoda is ez a hallgató bolgár fiú, aki életem színdarabjában mellékszereplő volt.

Mit tudok Eduról?

És mit tud Edu magáról?

Régi-régi időkben játszódiák Edu filmje; talán száz éve. Valahol a nagypapa korában keresi önmagát, mert percekig sem kétséges, hogy mint minden valamirevaló művész, Zaharjev is azért csinál filmet, mert tisztázni akarja személyét. Azt szokták mondani: a művész önkifejezésre törekszik. Sokkal inkább arról van azonban szó, hogy önmagát kívánja megfogalmazni. Nem annyira a vi-

lág számára, mint önmagának. Ki vagyok? Honnan eredek? Kiktől és miktől vagyok olyan, amilyenné lettem? Zaharjev most visszafordítja Radoszlav Szpaszov kameráját — ez ebben a filmben Zaharjev tekintete — a bolgár múltba, a legendák idejébe, a felhőbe nyúló hegyek közé és a szűkre épített falusi utcácskákra, ahol a magas falak között éppen csak elfér egy ló lovasával, hogyha rátámadnának a településre, könnyebben lehessen védekezni. Balladai világra tekint rá Zaharjev. Pisztolyos, aranyért leányszóktetéshez szegődő wildwesti férfiak közé. Nekem a film néztében Paradzsanov neve jutott eszembe és magával sodróan fenséges moldáviai filmjének, az *Elfejtett ősök árnyai*-nak képi fogalmazása. Valami nemesen magától értetődő ellentmondás bújik meg a képsorok alatt Paradzsanovnál is, Zaharjevénél is. Az ugyanis, hogy a népdalok és a kukoricafosztás köz-

ben énekelt balladák világa kábelék és hegyi tisztásra cepelt transzformátorok, fényszórók és felvevőgépek, nagy számú filmcsapat közreműködésével válik olyan bensőségesen magányossá és érintetlenné. Egy zajló hegyipataokban magárahagyott emberi viaskodást filmesek sokasága veszi körül, hogy szalagra vehesse. Mégsem érzem, sem Paradzsanovnál, sem Zaharjevénél, hogy a kamera — merő narodnyik stílszerűségből — pásztorfaragásokkal ékített volna, mint annyi folklorisztikus egzotikumhajhász moziselypegensnél, ahol a felvevőgépről vazelinszerűen csorognak le az eleve meghatott alkotó könnyűi, minek következtében a kihimzett képsorok völkisch anzikszként édesgetnek, hívogatóan, mintha azt propagálnák: töltsé szabad idejét az elandalító népi múltban! Zaharjev filmje olyan tárgyilagosan pillant a népi múltba, hogy még a kezdő képsorok hajnali de-

Jelenet a filmből

Velko Kanev és Marina Dimitrova

rengésének képeinél Huszárik Zoltán—Tóth János lófilmje is megidéződik. Gyönyörködik a múlt formáiban, de nem pityeredik el. Kíváncsian hajol a részletek fölé — ezek erőteljesebbek az egészénél —, egy falukutató tárgyilagosságával méri föl a helyzetet, egy képzőművész formaérzékenységével időz el egy korhadt ablakkeretnél vagy egy ódon formájú, fúvott borospalacknál.

Zaharjev nem néprajzi revút színezh mozivásznonra. Szabatossága, némelyes képi bőbeszédűsége, komótosága, saját helyét igyekszik kijelölni. A honnan jöttemre keresi a választ. Miből lettünk ilyenmé? — kérdi.

Lehet, hogy csak az én parabolákkal elfertőzött szemem érez a képsorok alatt némi dupla jelentést; talán csak én látom bele az alkarata ellen arává tett leányzó történetében, makrancos szökéseiben, leányágát lőfegyverrel védelmező mesé-

jében a másik jelentést. Azt ugyanis, hogy a szabad választás és a saját magunk előgyöttrödté vonzalmak mellett szavaz a film, amit ha nagyon akarunk, politikailag is értelmezhetünk. Mindez, ha benne van is a *Férfiak időkben*, és nem a szemem csal meg, akkor sem undokul szájbatömködő parabolisztikussággal van ott, hanem ironikusan elrejtözve a kaláriszerűen fölfűzött képsorok közé, mögé, fölé, alá.

Még csak annyit a művészdialkkori Eduról, hogy miközben tisztán emlékezem mosolyára és nyugalmat terjesztő hallgatagságára, nem tudom fölidézni egyetlen mondatát sem. Edu hallgatag fiú volt. Filmje is hallgatag. Nem locsog-fecseg, visszaélve a hangrögzítő berendezések és a nézők türelmével. Amit mondani akar: azt a képek és a mozgás mondja el, a megvilágítás és az árnyékban tartás alkalmazása.

MOLNÁR GÁL PÉTER